

2009-08-27

Ann-Kristin Ekman

## Om utveckling och utvecklingsbegreppet

Ett av de begrepp som är mest centrala för vårt ämne är utvecklingsbegreppet. Det ingår ju faktiskt i själva namnet på ämnet – Landsbygdsutveckling. Utveckling kan ju tyckas som ett enkelt och okomplicerat begrepp innan man börjar fundera över det. Det beror förstås till en del på att det ingår i vårt dagliga tal och används flitigt av alla. Begreppet är inte värderingsfritt, men det uppfattas ofta med positiva förtecken: genom utveckling blir saker och ting bättre.

Människor kan ha många olika föreställningar och åsikter om vad som är en god utveckling. Men liksom många andra begrepp, t.ex. begreppet kultur, är det ett konstruerat begrepp som måste ses i sitt sammanhang och framför allt kanske i sitt historiska sammanhang. Utveckling behöver inte uppfattas lika av människor i olika positioner och på olika nivåer i samhället. Utveckling kan analyseras i makttermer där, där centrum i ett land eller en kommun vill ha kontroll över landsändar och periferier. Olika åsikter om bevarande eller förändring i byar och turistsatsningar kan brytas mot varandra (Ekman 2003, Hansen 2009).

Utveckling måste också särskiljas från begreppet förändring. Ett samhälle förändras ständigt, ingenting är statiskt, vissa förändringar kan ske snabbt och genomgripande, medan andra kan gå mycket långsamt. Det finns också många paradoxer och motsägelsefulla utvecklingstrender. Samtidigt som vi t.ex. ser en utveckling mot en ökad integration i Europa förekommer decentraliseringstrender där regionala motkrafter fokuserar nya konstruktioner av regioner. Ett exempel är alla de historiska evenemang och rekonstruktioner som vi ser idag, där många, förutom att locka turister, också syftar till att stärka lokal och regional identitet.

Vissa forskare menar att t.ex. utvecklingsmål och –medel egentligen bara finns i teorin. Ingen förklaringsmodell för utveckling/icke utveckling stämmer helt med hur världen verkligen ser ut, alla modeller är på något sätt normativa (t.ex. Wallman 1977). Några förkastar helt utveckling som ett vetenskapligt begrepp, utan ser det som diskurser och praktiker, dvs. hur människor tänker kring utveckling och vad man gör med den (t.ex. Escobar 1995). Med den bakgrunden ter det sig relevant att se lite på hur vetenskapen sett på utveckling och utvecklingsbegreppet genom åren.

Egentligen finns det två sätt att se på utveckling.

1) Som en egen naturlig utveckling. Den idén går tillbaka ända till Aristoteles. Det är ganska lätt att förstå när det gäller hur en växt utvecklas, från frö till blomma eller en fjäril från puppa till fjäril. Det blir dock svårare om man försöker se naturlig utveckling som en samhällsprocess.

2) Som en utveckling som människor själva tar hand om och styr. Då handlar det om strukturella förändringar, där människan går in och försöker arbeta mot fattigdom eller slöseri med naturresurser. Idag talar man mest om hållbar utveckling och menar då en utveckling som har både sociala och ekologiska dimensioner.

Om man vill kan man dela in utvecklingstänkandet i olika perioder (se också Hettne 2008).

### *Framstegstanken och upplysningen*

Med början på 1700-talet kom tankarna kring utveckling som framsteg igång.

Framstegstanken togs utgångspunkt i människosläktets enhetlighet och att alla samhällen borde utvecklas på ett likartat sätt. En av dem som anses lagt grunder för detta var Charles Darwin med sin bok om arternas uppkomst och ”det naturliga urvalet”. Utmärkande för den här perioden – upplysningen – är att allt ansågs gå framåt, bli bättre och bättre. Men framför allt betydde den här tiden att människan genom sitt förnuft tog makten över utvecklingen, den sågs inte längre som en process som styrdes av högre makter.

## *Modernisering och evolutionism*

Utvecklingsbegreppet började användas flitigt under 1800-talet då man inom flera vetenskaper började bli upptagen av frågan om hur mänskliga samhällen utvecklas från ”traditionella” till ”moderna”. De mest kända teoretiska inriktningarna under den här perioden såg det västerländska samhället som det mest utvecklade, varför det ”moderna” Europa blev alltings måttstock. Utan tvekan lades här grunden för 1900-talets teorier och diskussioner om begrepp som evolution, utveckling, tillväxt och framsteg (se vidare Frängsmyr 1980, Hettne 1982). Detta synsätt kom att dominera både synen på de icke-västerländska samhällena och de regioner som låg i Europas periferi. Centrum förutsätts alltid ligga före, tekniskt, ekonomiskt och kulturellt.

Ett flertal teorier både i antropologi, sociologi och ekonomi byggde på tanken att samhällen spontant genomgick vissa stadier och att alla var på väg åt samma håll – till det moderna samhället. Enligt dessa moderniseringsteorier är utveckling en enkelriktad process inneboende i varje samhälle. Denna teoretiska inriktning brukar kallas evolutionism, och även om den så småningom försvann har liknande tankar återkommit under senare delen av 1900-talet. Ett exempel är Marx föreställning om hur det klasslösa samhället ska uppnås. I dess följd växte det fram ett behov av att kunna förstå moderniseringsprocesserna och att kunna ingripa i eller påskynda dem, dvs. en form av utvecklingsplanering. Alla samhällen, också perifera regioner, som saknade moderna attribut såsom teknik, utbildning, hälsovård, ”kultur” etc. jämfört med mer ”utvecklade” samhällen, ansågs vara i behov av strategier för modernisering. Utveckling ansågs kunna stimuleras genom åtgärder som stöd till moderna sektorer eller moderniserade traditionella sektorer. Utveckling betraktas här alltid som något bra och progressivt, som kan åstadkommas genom stöd, insatser och pengar. I slutet av 1940-talet myntades motsatsparet utveckling – underutveckling.

## *Utveckling och underutveckling – beroendeteorier*

Denna syn på utveckling fick så småningom kritik och andra synsätt växte fram. Bland annat insåg man det faktiskt finns gränser för utveckling och att ekonomisk tillväxt inte kan ske överallt samtidigt. I början på 1970-talet växte ”beroendeskolan” fram, vilken framför allt grundade sig på arbeten av André Gunder Frank (Frank 1969). Istället för moderniseringsparadigmet underströk han en syn på världen som bestående av metropoler och

satelliter. Brist på utveckling beror framför allt på ett lands position i en global struktur eller en regions position i en nationell sådan. Beroendet är det som skall angripas och brytas, och lokala och regionala resurser borde stanna där de är i stället för att överföras till metropolerna. På grund av att periferin berövas ett överskott som centrum kan tillgodogöra sig, leder utveckling i centrum automatiskt till underutveckling i periferin. Franks teorier hade en tydligt politisk uttalad ideologi med en socialistisk grundsyn. Utveckling och underutveckling är här två sidor av samma globala eller nationella process. Genom att avskärma sig från världsmarknaden kunde man bryta sitt beroende av centrum, ansåg företrädarna för denna inriktning.

### *Alternativa modeller*

Flera andra utvecklingsparadigm har vuxit fram, speciellt från 1980-talet och framåt. Många alternativa utvecklingsmodeller har tillkommit, av vilka flera är praktiska, normativa och behovsorienterade. De kan lika gärna handla om bevarande av en rådande samhällsstruktur, som t.ex. regionala livsmönster, som av utveckling i termer av modernisering. En inriktning betonade att förändring måste komma inifrån och underifrån som svar på lokala förändringar och inte som svar på förändringar på världsmarknaden. Folkligt deltagande och självtillit sågs som nyckelord för lyckade utvecklingsprojekt och dessa har bäst kunnat förverkligas på den lokala nivån, har man menat. Den svenska kampanjen "Hela Sverige ska leva" var uppbyggd på just på dessa förutsättningar, där en stor del av ansvaret lades på enskilda människor på den lokala nivån (jfr Wahlström 1989).

Hur recepten för utveckling ändrats genom åren i Sverige kan man se om man går tillbaka till regionalpolitiken som formellt tillkom på 1960-talet. Under detta decennium började man inse att den ökande urbaniseringen borde balanseras, varför lokaliseringpolitiska stöd tillkom för att öka ekonomisk och industriell utveckling i eftersatta regioner och på så sätt bromsa utflyttningen från landsbygden. Tillgången till arbete sågs då som den viktigaste grunden för en regional utveckling, vilket även varit fallit i senare regionalpolitiska utredningar. Nya synsätt och nya honnörsord för att nå målen för en balanserad regional utveckling har avlöst varandra, t.ex. "industrialisering" på 1960-talet, "samhällsbyggande" och "mobilisering av regionala resurser" på 1970-talet, "kompetensutveckling" på 1980-talet, "kulturen" som medskapande faktor på 1990-talet. Idag är Sverige en del av EU:s regionalpolitik. Det svenska

Landsbygdsprogrammet för 2007-2013 sammanfattas som ”en kraftfull satsning för en levande landsbygd och för tillväxt”.

### *Världssystem och globalisering samt postmodernism*

Under 1980-talet kom flera teorier som tog upp världen som ett system. Inriktningen bygger vidare på beroendeskolan, men också på en inriktning som kallas strukturalism och som poängterar relationen mellan länder, främst ur ekonomisk synvinkel. En av förgrundsgestalterna var Immanuel Wallerstein, som betonade ekonomiskt dynamiska system och maktstrukturer. Ett FN-beslut från 1974 om en ny internationell ekonomisk ordning som tog hänsyn till tredje världens intressen blev betydelsefullt för synen på utveckling från detta år. På liknande sätt som man talade om folkligt deltagande hemma hos oss fanns deltagande/”participation” som ett nyckelbegrepp i hur utveckling skulle praktiseras i projekt i tredje världen. Globalisering kom i vissa sammanhang att ersätta utvecklingsbegreppet eftersom integrering i ett globalt ekonomiskt system sågs som ett mål i sig. Men många var kritiska och lyfte upp ojämlikheten mellan länder som de ansåg var en följd av globaliseringen.

Som en motkraft till dessa teorier om stora världssystem kan man betrakta postmoderna teorier som fjärmar sig från de globala sammanhangens metateorier och istället vill betona det lokala och det praktiska. Postmodernismen godtar inte övergripande teorier och begrepp utan vill se begrepp som återspeglar verkligheten (empiriska). T.ex. är samhälle ett för stort begrepp, medan individ inte är det eftersom dessa kan upptäckas i verkligheten. Postmodernismen vill också ge plats för ”de Andras” röst och låta mångfalden av människor och kategorier komma till tals.

### *Hållbar utveckling och mänskliga rättigheter*

På 1980-talet började också den ekologiska balansen betonas i andra utvecklingsmodeller. En medvetenhet växte fram om den potential som lokala system representerar och om de gränser som måste sättas med hänsyn till den ekologiska balansen, både lokalt, nationellt och globalt (jfr Eriksson 1989 om regional framtid i Sverige). Här väcktes tankar om människan i sitt ekologiska sammanhang. Den konferens om miljö och utveckling som hölls i Rio de Janeiro

1992 förstärkte ytterligare dessa idéer och hållbar utveckling växte fram som ett politiskt och vetenskapligt begrepp. Därifrån är inte steget långt till de diskussioner som idag står på den politiska utvecklingsagendan, dvs. den om ekologisk och social hållbarhet i förhållande till global utveckling. Medvetenheten om planetens begränsade resurser, matkris i världen och koldioxidutsläppen har gradvis ökat. Idag talas knappt om utveckling utan prefixet hållbar.

Idag ser vi diskussioner om utveckling både kring stora makrosammanhang som globala ekonomiska relationer och små mikrosammanhang som handlar om mänsklig utveckling och överlevnad, dvs. mänskliga rättigheter (human rights). På en övergripande global nivå förs diskussioner som både betonar alla människors lika värde och rättigheter och sådana som betonar specifika gruppers identitet och rätt till självbestämmande.

## Referenser:

- Ekman, Ann-Kristin. 2006. "Skuggbyn: Under ytan på en avfolkningsby. Om intern stratifiering och externa nätverk", i *Bebyggelsehistorisk tidskrift*.
- Eriksson, Olof 1989. *Bortom storstadsidéerna – om regional framtid för Sverige och Norden på 2010-talet*. Malmö: Carlssons förlag.
- Escobar, Arturo. 1995. *Encountering development*. Princeton: Princeton University Press.
- Frank, André Gunder. 1969. *Latin America: Underdevelopment or Revolution*. New York: Monthly Review Press.
- Frängsmyr Tore. 1980. *Framsteg eller förfall: Framtidsbilder och utopier i västerländsk tanketradition*. Stockholm: Liber.
- Hansen, Kjell. 2009. *Will the past save the future? Rural tourism and the art of making a difference*. Paper presented at the XXIII ESRS Congress in Vaasa, Finland, August 2009.
- Hettne, Björn. 1982. *Development Theory and the Third World*. Sarec Report R2: 1982.
- Hettne, Björn. 2008. *Vad är utveckling?* Nr. 33 Pocketbiblioteket, SNS Förlag.
- Wahlström, Lage 1990. *Tag plats! Studier av lokala utvecklings- och integrationsprocesser*. Choros 1990:2. Kulturgeografiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Wallman, Sandra. 1977. Introduction. I Wallman, Sandra (ed), *Perceptions of Development*. Cambridge; Cambridge University Press.